

De invloed van persoonlijke relaties met leraren op het schools leren van leerlingen

Dr. Debora L. Roorda - Postdoctoraal onderzoeker, KU Leuven, België

Dr. Helma M. Y. Koomen - Universitair hoofddocent, Universiteit van Amsterdam

Dr. Jantine L. Spilt - Postdoctoraal onderzoeker, Vrije Universiteit

Prof. dr. Frans J. Oort - Hoogleraar, Universiteit van Amsterdam

In wetenschappelijk onderzoek is steeds meer aandacht voor het mogelijke effect van de affectieve kwaliteit van relaties met leraren op het schools leren van leerlingen. Maar hoe sterk is die invloed nu eigenlijk? En is de relatie met de leraar vooral belangrijk voor bepaalde groepen leerlingen? In deze meta-analyse worden de resultaten van 99 studies samengevat. Het onderzoek laat zien dat de persoonlijke relatie met de leraar effect heeft op zowel de schoolse betrokkenheid als de prestaties van leerlingen. De relatie met de leraar blijkt zowel belangrijk in het basis- als voortgezet onderwijs en heeft vooral invloed op het functioneren van leerlingen uit bepaalde (risico)groepen, zoals leerlingen uit gezinnen uit lagere sociale milieus, kinderen met leerproblemen en jongens.

Dat leraren een belangrijke invloed kunnen hebben op de schoolcarrière van hun leerlingen was al langer bekend. Aanvankelijk was het wetenschappelijk onderzoek vooral gericht op de didactische kwaliteiten van de leraar. De laatste jaren is er steeds meer onderzoek gedaan naar de invloed van de affectieve (of emotionele) kwaliteit van relaties tussen leraren en individuele leerlingen. Studies in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs laten zien dat een positieve, warme relatie met de leraar samenhangt met meer betrokkenheid bij leeractiviteiten, betere academische prestaties en een afname in gedragsproblemen bij leerlingen.

In Amerikaans onderzoek werd gevonden dat de mate van conflict in de relatie met de kleuterleerkracht zelfs nog effect had op cijfers, testcores en de werkhouding van kinderen in de hoogste groepen van de basisschool en voor jongens zelfs tot in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Om een goed overzicht te

kunnen bieden van de resultaten van het onderzoek tot nu toe, is een meta-analyse uitgevoerd naar het verband tussen de affectieve kwaliteit van de leraar-leerlingrelatie aan de ene kant en de betrokkenheid (of motivatie) en feitelijke leerprestaties van leerlingen aan de andere kant. Een meta-analyse geeft een samenvatting van de statistische resultaten van verschillende studies naar hetzelfde onderwerp. In dit geval werden er zoveel mogelijk onderzoeken over de invloed van leraar-leerlingrelaties op betrokkenheid en prestaties verzameld. Daarna werd een gemiddelde van de effecten van al deze studies berekend, om aan te kunnen geven hoe sterk de invloed van de relatie is voor alle onderzoeken samen. Verder hebben we gekeken of de persoonlijke relatie met de leraar voor bepaalde groepen leerlingen belangrijker is dan voor andere. In deze meta-analyse werden leerlingen uit alle klassen van zowel het basis- als het voortgezet onderwijs betrokken.

Motivationale theorie

Veel onderzoek in het voortgezet onderwijs is gebaseerd op motivationale theorieën. Volgens één van deze theorieën hebben leerlingen psychologische basisbehoeften. Als deze basisbehoeften vervuld worden, zullen leerlingen gemotiveerd worden voor hun schoolwerk. Er worden drie basisbehoeften onderscheiden: de behoefte aan relatie, competentie en autonomie. Leraren kunnen deze behoeften vervullen door verbondenheid met de leerling te tonen (geven om en persoonlijke interesse hebben in de leerling), door structuur te bieden (duidelijke regels en consequent zijn) en door autonomie

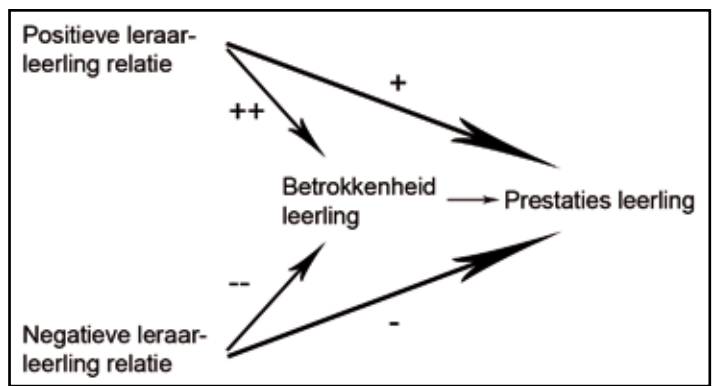
te ondersteunen (ruimte geven om eigen keuzes te maken). Als leraren voldoende tegemoet komen aan deze basisbehoeften van hun leerlingen, zal de motivatie van de leerlingen toenemen. Leerlingen die meer gemotiveerd zijn, zullen vervolgens ook beter presteren (zie Figuur 1).

Het onderzoek

In totaal hebben we 99 studies (129.423 leerlingen) over het verband tussen affectieve leraar-leerlingrelaties en de betrokkenheid en prestaties van leerlingen gevonden. Hiervan zijn 63 onderzoeken uitgevoerd in het basisonderwijs en 31 in het voortgezet onderwijs. Vijf studies gaan zowel over basisschoolleerlingen als middelbare scholieren. De meeste onderzoeken zijn uitgevoerd in de Verenigde Staten. De meta-analyse richt zich specifiek op relaties tussen leraren en individuele leerlingen en dus niet op leraarstijlen (gedrag van de leraar t.o.v. een hele klas). Wat betreft de kwaliteit van de relatie hebben we onderscheid gemaakt tussen positieve (bv. nabijheid, warmte, steun) en negatieve (bv. conflict) aspecten van de relatie. Dit onderscheid is belangrijk, omdat positieve kwaliteit niet simpelweg het tegenovergestelde is van negatieve kwaliteit. Een leraar die regelmatig conflicten met een leerling heeft, zoals vaak bij gedragsproblemen het geval is, kan tegelijkertijd ook een positieve, warme relatie met deze leerling hebben. Aan de andere kant komen er ook relaties voor, waarin weliswaar afstandelijkheid en weinig warmte zit, maar ook weinig conflict. Wat betreft betrokkenheid van de leerling hebben we allerlei aspecten in de meta-analyse opgenomen: gedragsmatig (bv. moeite doen, concentratie, volhouden, aandacht), emotioneel (bv. interesse, blijheid, verveeldheid, angst) en cognitief (bv. investeren in leerstrategieën, voorkeur voor moeilijke taken). Prestaties van de leerling worden meestal gemeten met schoolcijfers of testcores en in sommige gevallen met vragenlijsten die werden ingevuld door leraren of leerlingen.

Persoonlijke relaties zijn belangrijk voor leren!

Het onderzoek laat zien dat zowel positieve als negatieve aspecten van de relatie met de leraar belangrijk zijn voor de schoolse betrokkenheid en de leerprestaties van leerlingen. Conflict in de relatie vermindert de betrokkenheid van leerlingen en leidt tot slechtere prestaties. Een warme en positieve relatie met de leraar stimuleert de betrokkenheid van leerlingen juist en verhoogt de schoolcijfers en testcores. Het verband met betrokkenheid blijkt sterker dan het verband met prestaties, waarschijnlijk omdat een deel van de invloed van de relatie op prestaties indirect is en via betrokkenheid loopt (zie Figuur 1). Daarnaast werden er verschillen gevonden tussen resultaten op de basisschool en in het voortgezet onderwijs. Negatieve relaties met de leraar lijken meer invloed te hebben in het basisonderwijs, terwijl positieve relaties belangrijker waren in het voortgezet onderwijs. Vooraf hadden we verwacht dat een persoonlijke relatie met de leraar vooral belangrijk zou zijn voor jonge kinderen, omdat die vaak meer afhankelijk zijn van de leerkracht. Ons onderzoek

Figuur 1: Verbanden tussen affectieve kwaliteit van de relatie met de leraar, schoolse betrokkenheid en leerprestaties van de leerling

laat echter zien dat de invloed van deze relatie op leren juist sterker is voor oudere kinderen, waarschijnlijk doordat de motivatie voor school afneemt als kinderen ouder worden. Bij oudere leerlingen is daarom meer te winnen dan bij jongere leerlingen, die over het algemeen al meer gemotiveerd zijn. Helaas wordt de relatie met leraren echter vaak ook minder positief naarmate kinderen ouder worden.

Verder bleek de relatie met de leraar vooral belangrijk voor groepen leerlingen die een groter risico hebben op lage prestaties en betrokkenheid, zoals leerlingen uit lagere sociale milieus en kinderen met leerproblemen. Daarnaast werden jongens sterker beïnvloed door de relatie dan meisjes. Jongens zijn over het algemeen minder betrokken bij schoolse taken dan meisjes en vormen in die zin ook een risicogroep.

De kwaliteit van de persoonlijke relatie met de leraar beïnvloedt dus de betrokkenheid en de prestaties van de leerling. Maar het omgekeerde geldt ook: leerlingen die goed hun best doen en hoge cijfers halen, hebben vaker een positieve relatie en minder conflicten met de leraar. Dit maakt een negatieve relatie met de leraar extra gevaarlijk. Conflict in de relatie leidt immers tot een afname in motivatie en slechtere cijfers, die op hun beurt weer leiden tot meer conflict in de relatie.

Betekenis voor de schoolpraktijk

Voor leraren is het belangrijk om te weten dat de persoonlijke relaties die zij met hun leerlingen hebben, invloed hebben op de werkhouding en de prestaties van deze leerlingen. In het voortgezet onderwijs is het vanwege de grote klassen en tijdsdruk vaak lastig om met iedere leerling een goede relatie te hebben. Daarnaast wekken jongeren door hun gedrag niet zelden de indruk dat leraren niet zo belangrijk voor ze zijn. Deze meta-analyse laat zien dat het de moeite waard is om te investeren in positieve relaties met afzonderlijke leerlingen. Dit maakt niet alleen het werk van leraren prettiger, maar kan ook de werkhouding en de prestaties van leerlingen bevorderen. Er is vooral veel winst te behalen bij leerlingen uit risicogroepen (lagere sociale milieus en leerlingen met leerproblemen) en jongens. Voor deze leerlingen zal aandacht voor persoonlijke relaties leiden tot een sterkere motivatie en betere schoolcijfers.